

İslâm Çevre Hukukunda Harem ve Himâ Kavramları Bağlamında Yeşil Alan, Milli Park, Koruluk ve Sit Alanıyla İlgili İlkeler

Muhammet Abdülmecit Karaaslan¹

Öz

Günümüzde uygar devletler, bir takım kanuni yaptırımlarla çevreyi çeşitli tahriplerden korumaktadırlar. Çevre koruma uygulamalarından bazıları da “yeşil kuşak, sit alanı, millî park” gibi uygulamalardır.

Tarihte ilk defa Mekke’de Hz. İbrahim (a.s.) tarafından haram bölge ilân edilen Mekke’yi kuşatan belirli bir alan, Hz. Peygamber (s.a.s.) zamanında da yasaklığı devam ettirilmiştir. Buna ek olarak Hz. Peygamber, Tâif, Medine çevresindeki bazı alanları da bu kapsama alarak buralardaki yapılaşmanın, bitki örtüsünün ve hayvan hayatının korunmasını amaçlamış, birtakım sınırlandırmalar getirmiştir. Bu alanların ağacını kesmek, otunu yolmak, hayvanlarını avlamak gibi davranışlar yasaklanmıştır. Bu yasakları çiğneyenlere, malzemelerine el koyma gibi bazı maddî yaptırımlar uygulanmıştır.

Himâ, harem terimleriyle ifade edilen bu bölgeler günümüzdeki sit alanı, milli park, koruluk, yasak bölge kavramlarına birebir tam uymasa da hepsinde çevreyi koruma esası vardır. Bu iki terimden haremde daha çok ibadet anlamı; himâ da daha çok dünyevî anlam hâkim olup devletin birtakım amaçlarla bazı alanları bazı amaçlar için tahsis etmesi demektir.

Anahtar Kelimeler: İslâm Çevre Hukuku, Harem, Himâ, Sit Alanı, Milli Park, Koruluk, Yeşil Alan.

Karaaslan, Muhammet Abdülmecit. (2023). “İslâm Çevre Hukukunda Harem ve Himâ Kavramları Bağlamında Yeşil Alan, Milli Park, Koruluk ve Sit Alanıyla İlgili İlkeler”. *Türkiye İlahiyat Araştırmaları Dergisi*, 7/3 (2023), 470-489. <https://doi.org/10.32711/tiad.1280692>

Geliş Tarihi	10.04.2023
Kabul Tarihi	24.06.2023
Yayın Tarihi	30.09.2023
*Bu CC BY-NC lisansı altında açık erişimli bir makaledir.	

¹ Dr. Öğr. Üyesi, Bartın Üniversitesi, İslami İlimler Fakültesi, Fıkıh Anabilim Dalı, Bartın, Türkiye, akaraaslan@bartin.edu.tr, Orcid No: 0000-0003-0411-3961.

Declaration of Green Areas, National Parks, Protected Areas and Groves from Environmental Protection Practices in the Context of Urbanism in Islamic Environmental Law

Muhammet Abdülmecit Karaaslan¹

Abstract

Today, civilized states protect the environment from various destructions with a number of legal sanctions. Some of the environmental protection applications are applications such as "green belt, protected area, national park".

For the first time in history, a certain area surrounding Mecca, which was declared a forbidden zone by the Prophet Ibrahim (a.s.) in Mecca, was continued to be prohibited during the time of the Prophet (Pbuh). In addition, the Prophet included some areas around Taif and Medina in this scope and aimed to protect the construction, vegetation and animal life in these areas and imposed some limitations. In these areas, behaviors such as cutting down trees, weeding, hunting animals are prohibited. Those who violated these prohibitions were subject to certain financial sanctions, such as confiscation of their materials.

Although these regions, which are expressed in terms of hima and harem, do not exactly comply with today's concepts of protected areas, national parks, groves, and forbidden zones, they all have the principle of protecting the environment. Of these two terms, harem (holy area) also means more worship; Himâ also has a more worldly meaning and means that the state allocates some areas for some purposes for some purposes.

Keywords: Islamic Environmental Law,, Harem, Himâ, Protected Area, National Park, Grove, Green Area.

Karaaslan, Muhammet Abdülmecit. "Declaration of Green Areas, National Parks, Protected Areas and Groves from Environmental Protection Practices in the Context of Urbanism in Islamic Environmental Law", *Turkey Journal of Theological Studies*, 7/3 (2023), 470-489.
<https://doi.org/10.32711/tiad.1280692>

Date of Submission	10.04.2023
Date of Acceptance	24.06.2023
Date of Publication	30.09.2023
*This is an open access article under the CC BY-NC license.	

¹ Assist. Prof. Dr. Bartın University, Faculty of Islamic Science, Department of Islamic Law, Bartın, Türkiye, akaraaslan@bartin.edu.tr, Orcid No: 0000-0003-0411-3961

Giriş

Günümüzde uygar devletler tarafından bazı kanun ve yaptırımlarla tahripten korunmak istenen çevrenin insanların istifadesine sunulabilmesi için “milli park, yeşil alan ve sit alanı” uygulamasına tarihte ilk defa Mekke’de rastlanılmaktadır. Hz. İbrahim (a.s.)’in haram bölge ilân ettiği Mekke ve çevresindeki bir alan, Hz. Peygamber (s.a.s.) döneminden günümüze kadar bu yasaklılığını korumuştur. Öyle ki bu haram bölgenin otunu koparmak, yabancı hayvanlarını avlamak ve ağacını kesmek yasaklanmıştır. Bu tarihî yasağa, vaktiyle Cahiliye Arapları dahi özenle uymuşlardır. Nitekim Hz. Peygamber, Mekke’den sonra Medine ve Tâiflilerin isteği üzerine Tâif vadisine de haramlık beyannamesi yazdırmıştır. Ayrıca Cüreyş ve Tayy kabilelerine de benzeri beratlar verilmiştir.³

Hz. Peygamber’in, Medine’nin yasak bölgesinin özenle korunabilmesini sağlamak için de mezkûr yasağı işleyenlere karşı bazı müeyyideler uygulamıştır. Sözelimi suçluların elbiselerinin ve malzemelerinin müsadere edilmesi bunlardan bazılarıdır. İslâm çevre hukukunda sit alanı, koruluk, milli park uygulamaları bağlamında Kitap ve Sünnet’te öne çıkan “Harem ve Himâ” kavramları önemli kavramlar olup, günümüz pozitif hukuk sistemlerinde Kitap ve Sünnet’teki bu iki kavramı çağrıştıracak veriler bulunmaktadır. Bu makalede amacımız harem ve himâ ile ilgili bilgileri günümüz sit alanı, milli park, koruluk ve yeşil alan anlayışlarıyla karşılaştırarak İslâm hukukuna göre çevreyi koruma ilkelerini ortaya çıkarmak olacaktır.

İslâm çevre hukuku bağlamında bu alanda daha önce makale çapında bir çalışma yapılmamıştır. İslâm hukuku alanında diğer disiplinlerce yapılan üçü yüksek lisans tezi⁴, diğeri doktora tezi⁵ olmak üzere dört çalışma bulunmaktadır. Konuyla ilgili gözükken iki yüksek lisans tezi, akıllı şehirler ve yeşil alanların tarihine biraz değinmekle beraber daha çok günümüzdeki idarî-hukukî ve mimarî durumundan bahsetmektedir. Bu çalışmaların yoğunlaştıkları konular; İslâm hukuku bağlamında haram bölge, himâ/sit alanı, milli park, koruluk ve yeşil alan uygulamaları değildir.

İslâm hukuku alanında konuya ilişkin ilk müstakil çalışma, “İslâm Çevre Hukuku” adıyla kitaplaştırılan “İslâm Hukukunda Çevre” adlı yüksek lisans tezi çalışmamızdır.⁶ Konu hakkında diğer alanlarda ilk çalışmalar ise İbrahim Canan’ın Kütüb-i Sitte Muhtasarındaki⁷ ilgili hadislerin açıklamaları, “Çevre Ahlâkı”⁸ adıyla yayınladığı kitabındaki veriler ile Servet Armağan’ın “İslâm ve Çevre”⁹ adlı kitabıdır. Bu makalede

³ Muhammed Hamidullah, *İslâm Peygamberi* (İstanbul: İrfan Yayınları, 1990), 240-255.

⁴ Nilay Bostancı, *Türkiye’nin Kent Merkezlerindeki Yeşil Alan Sorunu: İstanbul Örneği* (Niğde: Ömer Halisdemir Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kamu Yönetimi Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, 2021); Ahmet Yaşar, *Akıllı Şehirler ve İslâm Şehirciliği Açısından Değerlendirilmesi* (Bursa: Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İslâm Tarihi ve Sanatları Anabilim Dalı, İslâm Tarihi Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, 2023).

⁵ Berfin Göksoy Sevinçli, *Türkiye’de İslam Şehirlerinin Şehircilik Anlayışı ve Dönüşümü Doğu ve Güneydoğu Anadolu Örnekleri* (Necmettin Erbakan Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Anabilim Dalı, Türkiye’de İslâm Şehirlerinin Şehircilik Anlayışı ve Dönüşümü: Doğu ve Güneydoğu Anadolu Örnekleri, Doktora Tezi, 2022).

⁶ Muhammed Abdülmecit Karaaslan, *İslâm Çevre Hukuku* (İstanbul: Kitap Dünyası Yayınları, İstanbul 2019), Mecit Karaaslan, *İslâm Hukukunda Çevre* (Sakarya: Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Temel İslâm Bilimleri Ana Bilim Dalı, İslâm Hukuku Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, 1999).

⁷ İbrahim Canan, *Kütüb-i Sitte Muhtasarı Tercüme ve Şerhi* (İstanbul: Akçağ Yayınları, 1988).

⁸ İbrahim Canan, *Âyet ve Hadislerin Işığında Çevre Ahlâkı* (İstanbul: Yeni Asya Yayınları, 1995).

⁹ Servet Armağan, *İslâm ve Çevre* (İstanbul: Gündönümü Yayınları, 2000).

İslâm Çevre Hukuku adlı kitabımızı esas alarak İslâm çevre hukukunda çevre koruma ilkelerini daha geniş bir açıdan ele aldık.

Makalede İslâm hukukunun temel kaynaklarındaki veriler günümüz verileriyle karşılaştırılarak bazı tespitlere varılmıştır. Nitekim İslâm şehirlerinde halklar, Kitap ve Sünnet'ten aldıkları ilhamla bitki örtüsünü ve canlı yaşamı korumaya önem vermişlerdir. Kur'an'da yeşillik ve ağaçla ilgili çok âyetler vardır: “Gökten su indiren O'dur. İşte biz her çeşit bitkiyi onunla bitirdik. O bitkiden de kendisinden üst üste binmiş taneler bitireceğimiz bir yeşil bitki, hurmanın tomurcuğundan sarkan salkımlar, üzüm bağları, zeytin ve nar bahçeleri meydana getirdik; birbirine benzeyeni var, benzemeyeni var. Meyve verirken ve olgunlaştığı zaman her birinin meyvesine bakın! Kuşkusuz bütün bunlarda inanan bir topluluk için ibretler vardır.”¹⁰

Ağacın önemine ilişkin ahlâkî ve hukukî ilkeler koyan Hz. Peygamber (s.a.s); Medine'nin bir alanını harem yani korunması gereken doğal sit alanı olarak ilân etmiş, bu yasakları ihlâl edenlere karşı çeşitli yaptırımlar uygulamıştır. “Kim bir ağaç dikerse...”¹¹ hadisiyle de bilimum yaradıkların yararına yönelik ağaç dikmek gibi çevre düzenlemeleri yapanlara bazı uhrevî ödüller de vadetmişlerdir.¹²

1. Çevre Koruma Kavramı Olarak “Yeşil Alan, Koruluk, Sit Alanı, Milli Park, Yasak Bölge” Terimleri

Yeşil alan; çimen, bitki, ağaç gibi doğal bitki örtüsüne haiz, herkesin erişebileceği alanları ve kentsel parklar gibi yapıyla çevre özelliklerinden başka ormanlık alan ve çalılık gibi doğa rezervleri de dahil olmak üzere daha az yönetilen alanları içerebilmektedir. Ayrıca yeşil alan, herhangi bir bitki örtüsüne sahip milli parklar, açık hava spor alanları, okul oyun alanları ve kentsel alana bitişik kırsal veya yarı kırsal alanları da kapsar.¹³

Koruluk veya koru; şehir içinde ya da şehirlerin yakın çevresinde yer alan, çevresi sınırlanmış büyük ağaç topluluklarıdır. Tarihî kentlerde görülen korular genelde korunmuş orman parçalarıdır. Ancak bunun yanında, plânlı olarak oluşturulmuş ağaçlıklar da koru olarak sınıflandırılabilir. “Korumak” kelimesinden türetilen “koru” kelimesi eski Türklerde “av yasağı” olduğu, korunan ve dolayısıyla “kutsal” hayvanların bulunduğu yerleri belirtmek için kullanılmıştır. Daha ilkel dönemlerde ağaçlık ve kutsal ormanlara da koru denilmiştir.¹⁴

Milli park, gelecek nesillere aktarılacak amacıyla korunan ve ulusal gururun simgesi olma niteliği taşıyan, bilimsel ve estetik bakımından, milli ve milletlerarası ender bulunan tabii ve kültürel kaynak değerleri ile koruma, dinlenme ve turizm alanlarına sahip tabiat parçalarını ifade eder. Milli parkların; tabiat parkları, tabiat anıtı, tabiat koruma alanı gibi

¹⁰ Kur'an-ı Kerim Meâli, çev. Halil Altıntaş – Muzaffer Şahin (Ankara: DİB Yayınları, 15. Basım, 2008), el-En'âm 6/99.

¹¹ “Müslüman bir kişi bir ağaç diker veya ekin eker de ondan insan, hayvan veya kuş yerse, bu yenen şey kıyamete kadar o kimseye sadakadır.” Müslim, “Müsâkât”, 10.

¹² Karaaslan, *İslâm Çevre Hukuku*, 92.

¹³ Atıla Gül vd., “Kentsel Açık ve Yeşil Alanların Mevcut Yasal Durumu ve Uygulamadaki Sorunlar”, *İdeal Kent Dergisi, Kentleşme ve Ekonomi Özel Sayısı* 11/3 (2020), 1284, 1285; Mekânsal Planlar Yapım Yönetmeliği (MPYY), *Resmî Gazete* 29030 (14 Haziran 2014), md. 9/2; Planlı Alanlar İmar Yönetmeliği (PAİY), *Resmî Gazete* 30113 (3 Temmuz 2017), md. 4.

¹⁴ Vikipedi Özgür Ansiklopedi, “Koru” (Erişim 23 Nisan 2023); Jean Paul Roux, *Türklerin ve Moğolların Eski Dini*, çev. Aykut Kazancıgil (İstanbul: Kabalıcı Yayınları, 2011), 155; Belediye Kanunu (BK), *Resmî Gazete* 25874 (13 Temmuz 2005), Kanun No. 5393, md. 5/c.

çeşitleri olup bitki, canlı ve yeryüzü şekillerinin korunmasını amaçlayan alanlardır.¹⁵

Sit alanı; devlet tarafından kamu yararı gözetilerek koruma altına alınan ve bu alanlarda yapılaşmaya, değişime izin verilmeyen, korunması gereken alanlara denir: *Doğal Sit Alanları, Arkeolojik Sit Alanları, Kentsel Sit Alanları, Tarihi Sit Alanları gibi çeşitleri vardır. Sit alanlarına yapılaşma izni verilmezken, milli parklarda yapılaşma izni verilebilir.*¹⁶

Yasak bölge ise askerî terimi olarak güvenlik nedeniyle kara, deniz ve havada girişlerin yasaklanıp sınırlandırıldığı ve denetlendiği bölgelerdir.¹⁷

2. Sünnet'te Orman Oluşturmak ve Ormanların Korunması

Çevre sağlığı için orman oluşturmak ve oluşturulan ormanların korunması önemlidir. Nitekim Hz. Peygamber, Gâbe (Zükared) Gazvesi¹⁸ dönüşünde Zureybu't-Tavîl'e gelince Ensar'dan bir kişi; "Ey Allah'ın Elçisi! Burası hayvanlarımızın otlak yeri ve kadınlarımızın eğlence yeridir." dedi. Buna karşılık Hz. Peygamber, "Kim bu yerden bir ağaç keserse onun yerine mutlaka bir ağaç dikiversin." talimatını vermişti. Bu talimat sonrası kısmen ağaçlık olan yer âdeta bir ormana dönüşüverdi.¹⁹ Hz. Peygamber'in talimatından sonra çoğalan ağaçları sebebiyle oraya "el-Gâbe" denilmiştir.²⁰

3. Harem Kavramı

Mekke Haremi: Kur'ân'da koruma alanı anlamına gelen Kâbe ve çevresinin korunması ile ilgili olarak "el-Beytü'l-harâm ve Hill" gibi bazı kavramlar bulunmaktadır. Bu kavramlardan *harâm*; sözlükte "yasaklanmış, korunmuş, dokunulmaz" anlamlarına gelmekle beraber "Mekke ve Medine şehirlerinin, hudutlarının Hz. Peygamber tarafından çizilmiş olması" anlamında kullanılmaktadır. Buralara harem denilmesi, zararlıları hariç canlı ve bitkilerine zarar verilmesinin yasaklanmış olmasındandır. *Harâm ve harem* kavramları eş anlamlı kavramlar olup harem kavramı daha çok mekânsal bir anlamı ifade eder. *Hill* ise "Mekke'nin dışında kalan haram bölge" anlamında olup harem bölgesinde yasak olan şeylerin buralarda serbest olduğunu ifade eder.²¹

Kur'ân'da haram kavramıyla ilişkili olmasının yanında "mübarek ve mukaddes" kavramlarıyla da ilgili olarak Kasas 28/57, Ankebût 29/67, Tâhâ 20/12, Nâzi'ât 79/16, İsrâ 17/1 âyetlerinde gerek Mekke'nin ve gerekse Hz. Musa'ya (a.s.) vahiy gelen, ona vatan olarak verilen Mescid-i Aksâ'nın etrafının kutsal kılındığı belirtilmektedir. Ayrıca insanlar için yeryüzünde kurulan ilk ibadetin Kâbe'nin olduğu Âl-i İmrân Sûresi'nin 96. âyetinde belirtilmektedir. Bu âyetlerde ifade edilen yerlerin; salt maddî anlamda koruma alanı anlamı taşımakla birlikte manevî anlamda bereket, insanların manevî bakımdan

¹⁵ Millî Parklar Kanunu (MPK), *Resmî Gazete* 18132 (11 Ağustos 1983), Kanun No. 5919, md. 2/a. b. c. d.

¹⁶ Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu (KTVKK), *Resmî Gazete* 18113 (23/7/1983), Kanun No. 2863, md. 3/a (1. 2. 3. 4. 5).

¹⁷ Askerî Yasak Bölgeler ve Güvenlik Bölgeleri Kanunu (AYBGBK), *Resmî Gazete* 17552, (22 Aralık 1981), Kanun No. 2565, md. 1; Samir Abbâs Zahran, *Arapça Türkçe Siyasi Askerî Terimler ve Örgütler Sözlüğü* (b.y.: Müellifi, 2003), 453.

¹⁸ Gâbe Gazvesi / غزوة الغابة : Hz. Peygamber'in Gatafân'a yaptığı gazve (6/627). (DÎA)

¹⁹ Krş. Belâzürî, *Fütühu'l-büldân*, 17; Ebû Dâvûd, "Salât", 219; Muhammed Abdülhay b. Abdilkebir el-Kettânî, *et-Terâtibu'l-İdâriyye Nizâmü'l-Hükümeti'n-Nebeviyye (a)* (Beyrut: Dâru'l-Kütübü'l-İlmiyye, ts.), 1/67.

²⁰ Canan, *Çevre Ahlakı*, 81-83; Ebû Muhammed İbn Hişâm, *es-Siretü'n-Nebeviyye*, thk. Abdulhafiz Şelebî vd. (Mısır: Mektebetü Mustafa el-Babî el-Halebî, 1955), 1/498; İbn Hacer, *el-İsâbe fi Temyizi's-Sahâbe* (Bağdat: Mektebetü'l-Müsennâ, 1328), 2/232.

²¹ Salim Ögüt, "Harem", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1997), 16/128.

arınmaları, güvenli bir yer gibi anlamları da vardır. Mekke ve Medine'nin "Haremeyn" diye isimlendirilmesinin yanında Kudüs, Mescid-i Aksâ ile bir kısım peygamberlerin mezarlarının bulunduğu el-Halîl şehri de önemli kabul edilmiştir. Fakat Mekke ve Medine gerek harem bölge kılınmış olmaları ve gerekse hudutları içerisinde uyulması gereken bazı hükümler açısından diğer yerlere göre farklıdır.²²

Harem alanında, "İhramlı olduğunuz müddetçe kara avı size haram kılındı."²³ âyeti ve "...ve avı ürkütülmez"²⁴ hadisini göre, Harem sınırları içindeki ihramlı-ihramsız bütün müminler için geçerli olan av yasağı sadece yabancı kara hayvanlarını kapsar. Şâfiîlere göre yalnızca eti yenen kara av hayvanları bu yasağın kapsamına girer. Hanefîler ve Mâlikîler'e göre eti yenmeyen hayvanlar da bu yasağa dahildir.²⁵

İbn Abbâs'ın rivayeti dikkate alındığında, Resûlullah Mekke'nin fethi günü hutbesinde; Allah Teâlâ'nın bu kutsal beldeyi, yerleri ve gökleri yarattığı gün haram kılmış olduğunu, kıyamet gününe kadar da bu haramlığın süreceğini belirtmiştir.²⁶ Fakat bir diğer hadiste Mekke'yi Hz. İbrâhim'in, Medine'yi ise Hz. Muhammed'in harem kıldığı rivayetleri mevcuttur.²⁷ Bu iki nakil arasındaki çelişkiyi Mâverdi gibi bazı bilginler, Allah'ın gökleri ve yeri yarattığı günden beri Mekke'yi haram kıldığını, ancak bu özelliğin Hz. İbrâhim'den önceki dönemlerde unutulduğunu, Hz. İbrâhim'in ise bu beldeyi önceki konumuna kavuşturduğu şeklindeki açıklamalarla gidermiştir. Bazı bilginler ise Allah'ın gökleri ve yeri yarattığı gün levh-i mahfûza, Hz. İbrâhim'in Allah'ın emriyle Mekke'yi haram ilân edeceğini ifade etmişlerdir.²⁸ Nitekim iki âyette, Hz. İbrâhim'in Mekke'yi güvenli bir şehir yapması için Allah'a dua ettiğinin belirtildiği gibi²⁹ bir âyette de Mekke'den emin ve güvenli bir şehir³⁰ diye bahsedilmiştir.³¹

Harem'deki ihramlı-ihramsız kişilerin orada kendiliğinden yetişen ağaç ve otları kesip sökmesi haram sayılmıştır³². Bu hükümden yakacak ve defin işlerinde kabir örtüsü olarak kullanılan *izhîr* otu gelen istek üzerine Resûlullah tarafından istisna edilmiştir. Mâlikîler, ilâç olan sinameki otunu, misvak ve baston yapımında kullanılan ağaçlar gibi günlük hayatta sık kullanılan bu istisnaya sokarken Şâfiîlerin çoğunluğu, Hanbelîlerden Ebû Ya'lâ el-Ferrâ ve Ebû'l-Hattâb el-Kelvezânî gibi fakihler dikenli ve zararlı bitkileri de bu gruba dâhil etmişlerdir. Hanefî, Şâfiî ve Hanbelîler Harem'in kurumuş otlarından faydalanılmasını câiz görürken Mâlikîler bunu helâl görmemiştir.³³

Harem alanındaki bitkiler konusundaki çeşitli yaklaşımlardan birisi de Harem'deki hayvanların otlatılması meselesidir. Mâlikîler, Şâfiîler ve farklı bir rivayette Hanbelîler ile Hanefîlerden Ebû Yûsuf'a göre Harem'e hac için getirilen kurbanlıkların çoğu

²² Ögüt, "Harem", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, 16/128.

²³ el-Mâide 5/96.

²⁴ Buhârî, "Şayd", 9-10; Müslim, "Hacc", 445.

²⁵ Ögüt, "Harem", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, 16/130.

²⁶ Buhârî, "Şayd", 10.

²⁷ Müslim, "Hacc", 454.

²⁸ Nevevî, *Şerhu Müslim*, 9/124.

²⁹ el-Bakara 2/126; İbrâhîm 14/35.

³⁰ et-Tîn 95/3.

³¹ Ögüt, "Harem", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, 16/128.

³² el-Ankebût 29/67; Buhârî, "Şayd", 9-10; Müslim, "Hacc", 445-447.

³³ Ögüt, "Harem", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, 16/130.

neniyle Harem dahilindeki otlardan faydalanılması câizdir. Ebû Hanîfe, İmam Muhammed ve bir rivayete göre Hanbelî fakihleri, Harem yeşilliğini bizzat koparmakla hayvanları onları yemesi için salmak arasında fark görmeyerek her ikisini de haram kabul etmişlerdir. Çünkü herkes kendi hayvanından sorumludur. Bu, tıpkı haram avı köpeğine avlatmak gibidir. Harem'deki otların biçilerek hayvanlara verilmesi Şâfiîlerin dışındaki bütün mezheplerce câiz değildir. Ayrıca Şâfiîler'den yasak olduğu görüşünde olanlar da vardır.³⁴

Taş, toprak vb. türevlerini Harem'in dışına çıkarılması Şâfiîlerin çoğuna göre haram; Hanbelîler ve Râfiî gibi bazı Şâfiîlere göre mekruh, Hanefîler ise mübah kabul etmişlerdir.³⁵ Şâfiîlere göre çıkarılması halinde iadesi şarttır. Bazı âlimler Hill'den Harem'e taş ve toprak taşımak da mekruhtur. Zemzem suyu ise ittifakla câizdir.³⁶

Harem bölgesindeki avlanma yasağı bitki örtüsünün korunması emri, bir açıdan insanların içinde buldukları manevî ortama uyum sağlaması, insanî zaaflarını terk edip kutsal toprakların feyzinden azami istifade, kendi içine dönme, bölgedeki tabii güzelliği ve dengeyi koruma, özellikle hac ve umre zamanlarında dünyanın birçok yerinden gelen müminlerin bu bölgenin doğal dengesini bozmamak, burada kazandıkları güzel alışkanlıkları kendi ülkelerinde devam ettirmek gibi amaçlara matuf olabilir. Harem bölgesindeki taş ve toprağın bölge dışına çıkarılması yasağı da bu çerçevede değerlendirilmelidir.³⁷

Harem'deki evlerin satılması, kiraya verilmesi, bir âyete³⁸ ve ilgili hadislere³⁹ göre Hanefî ve Hanbelî mezheplerine göre câiz değildir. Ebû Hanîfe'nin ve İmam Muhammed'in ve İmam Mâlik'in bir görüşüne göre sadece insanların buradaki meskenlere duydukları ihtiyacın arttığı hac ve umre mevsimlerinde mekruhtur. Şâfiîlere göre ise Mekke'deki evlerinde sahiplerinin diledikleri gibi tasarrufta bulunması câizdir.⁴⁰ Ahmed b. Hanbel ve Ebû Hanîfe'nin de aynı fikirde olduğunu gösteren rivayetler bulunmaktadır.⁴¹ Mâlikî mezhebinde meşhur olan rivayete göre kiraya vermek ve satmak câiz değildir. İbn Rüşd'ün naklettiği "müftâbîh" rivayete göre İmam Mâlik'e göre bu işlemler câizdir. Bu son görüş, Ebû Hanîfe ve İmam Muhammed gibi bazı imamlardan da nakledilmektedir.

³⁴ Ögüt, "Harem", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, 16/130.

³⁵ Hz. Ömer ve İbn Abbâs'tan naklen...

³⁶ Ögüt, "Harem", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, 16/130.

³⁷ Ögüt, "Harem", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, 16/130.

³⁸ el-Hac 22/25: "Yerli ve taşralı bütün insanlara eşit kıldığımız Mescid-i Harâm'dan onları alıkoymaya kalkanlar -şunu bilmelidirler ki- kim orada zulümle haktan sapmak isterse ona aci azaptan tattırırız". İbn Abbâs, Saïd b. Cübeyr ve Katâde b. Di'âme bu meâlideki âyetin, Mekke'nin yerlileriyle dışarıdan gelenler arasında ikamet hakkı bakımından eşitlik bulunduğuna işaret ettiği görüşündedirler.

³⁹ "Mekke harem kılınmıştır; evlerinin satışı haram, meskenlerinin ücreti haramdır": Ebû'l-Hasen 'Alî b. Ömer ed-Dârekutnî, *es-Sünen*, nşr. 'Abdullah Halim el-Medenî (Medine: y.y., 1966), 3/57; Ebû Abdillâh Muhammed b. Yezîd b. Mâce el-Kazvîni, *es-Sünen*, thk. Şuayb Arnavut (b.y.: Dâru'l-Risâleti'l-Âlemiyye, 2009), "Menâsik", 102; Ebû Dâvûd Süleymân b. Eş'as b. İshâk es-Sicistânî, *es-Sünen*, thk. Şuayb Arnavut (Dâru'l-Risâleti'l-Âlemiyye, 2009), "Menâsik", 90; Ebû Bekr Abdullâh b. Muhammed b. Ebî Şeybe, *el-Musannef*, thk. Kemâl el-Hût (Riyad: Mektebetü'r-Rüşd, 1988), 3/329; Hasan Eryılmaz, "Mekke Evlerinin Satışı ve Kiralanmasına Dair Rivayetler ve Değerleri", *Marife Dini Araştırmalar Dergisi* 21/2 (Kış 2021), 913, 915, 916.

⁴⁰ Çünkü Medine'ye hicret edenlerden "yurtlarından uzaklaştırılan fakir muhacirler" el-Haşr 59/8. şeklinde söz eden âyet, Mekke'de bıraktıkları evleri dolaylı olarak kendilerine nispet etmiştir. Ayrıca Mekke'nin fethi gününde Resûlullah'ın, "Kim Ebû Süfyân'ın evine girerse güvendedir." (Müslim, "Cihâd", 84) meâlindeki hadisinde evin Ebû Süfyân'a nispet edilmesi bu görüşü desteklemektedir.

⁴¹ Ögüt, "Harem", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, 16/130, 131.

Mekke'deki evlerin satılmasını ve kiraya verilmesini uygun görmeyen fakihlerin, hac ve umre mevsiminde Harem'deki evlerin ticarî kazanç sebebi yapılarak ziyaretçilerin mağdur edilmemesi amacını taşımaktadır. Diğer yandan kiralama ve satımı geçerli sayan fakihlerin ise mülkiyetin mutlak bir hak oluşundan hareket ettikleri ortaya çıkmaktadır.⁴² Günümüzde sit alanındaki binalar satılıp kiraya verilmekte ama eskiyip yıkıldıklarında orijinaline sadık kalınarak tamir edilmesi mecburidir. Bu konuyla ilgili âyet ve hadislerden "sit alanı içindeki tarihî dokuyu korumak için mülkiyet hakkının gerektiğinde sınırlandırılabilir" ilkesi çıkarılabilir.

Medine Haremi: Medine'nin haremi konusunda Hanefilerle Cumhûr iki farklı görüş benimsemişlerdir. Cumhûr'u oluşturan Şâfi'î, Mâlikî ve Hanbelî göre Medine'nin de Mekke gibi haremi vardır. İhramsız girilmesi dışında bitki örtüsü ve avlanma konusunda Medine haremi ile Mekke haremi arasında bir fark yoktur. Cumhûr'a göre Medine'nin de Mekke gibi belli sınırları ve özel hükümleri olan bir haremi vardır. Çünkü Hz. Peygamber, Hayber dönüşü Medine'ye yaklaştığında şehri göstererek "*İbrâhim Mekke'yi haram kıldığı gibi ben de Medine'yi haram kıldım.*" buyurmuştur.⁴³ Buna göre, Medine haremindedir de ağaçların kesilmesi ve av hayvanlarının avlanması haramdır.⁴⁴

Hz. Peygamber, bu yasağın önemini ifade etmek için onun hürmetini ihlâl edenlere karşı bazı katı müeyyideler getirmiştir. Bir tür vicdanî müeyyide de olan bu yaptırım, "*Medine, 'Ayır ve Sevr'⁴⁵ dağları arasında kalan kısımlarıyla haramdır. Orada kim yasak işlerse veya işleyeni himaye ederse, Allah'ın, Meleklerin ve bütün insanların lâneti onun üzerine olsun. Allah, kıyamet gününde, onun ne tövbesini ne de fidyesini kabul eder.*" şeklinde hadislerde zikredilir.⁴⁶

Hz. Peygamber'in Medine'nin dokunulmazlığının sağlanması için de yasağı işleyen kişilere karşı bazı önemli tedbirler alarak suçluların maddeden cezalandırılmasını, elbiselerinin ve malzemelerinin müsadere edilmesini emretmişlerdir. Sa'd b. Ebî Vakkâs Medine haremindedir ağaç kesen birini görünce baltasını almış ve bir daha iade etmemiştir.

47

"Allah Resûlü Medine'nin iki lâbesi (iki lav taşlık tepesi) arasını haram kıldı. Ebû Hureyre diyor ki, "*Bir geyik yaorusu görsem onu korkutup kaçırmaktan çekinirdim.*" Medine'nin 12 mil (kare)⁴⁸ çevresini haram kıldı." Beyhakî bu hadisi Müslim'in Sahih'inde İshak b. İbrahim ve

⁴² Ögüt, "Harem", TDV İslâm Ansiklopedisi, 16/130, 131.

⁴³ « *إِنَّ إِبْرَاهِيمَ عَلَيْهِ السَّلَامُ حَرَّمَ مَعَّةَ وَآتَى حَرَمَتِ الْمَدِينَةِ كَمَا حَرَّمَ إِبْرَاهِيمَ مَعَّةَ وَدَعَوَتْ لَهَا فِي مَذْمَا وَصَافِيهَا مِثْلَ مَا دَعَا إِبْرَاهِيمَ عَلَيْهِ السَّلَامُ لِمَعَّةَ* » / "Allah'ım! Atam İbrahim Mekke'yi, haram kıldığı gibi, ben de Medine'yi haram kıldım. Onun iki lav kayalığı arası haramdır, ağaçları kesilemez, hayvanları avlanamaz, otu yolunamaz, ağaç yaprakları silkelenebilir." Müslim, Ebû'l-Hüseyn el-Haccâc, *el-Câmi'us-sahih* (İstanbul: Çağrı Yayınları-Dâru Sahnûn, 1992), "Hacc", 454; Buhârî, Ebû 'Abdullah Muhammed b. İsmail, *el-Câmi'us-sahih* (İstanbul: Çağrı Yayınları-Daru Sahnûn, 1992), "Cihâd", 71; Ebû Dâvûd, Süleymân b. Eş'as, *Sünen* (İstanbul: Çağrı Yayınları-Dâru Sahnûn, 1992; Ahmed b. el-Hüseyn b. Ali el-Beyhakî, *Sünenü'l-kübrâ*, thk. Muhammed Abdülkadir 'Atâ (Mekke: Mektebetu Dâri'l-Bâz, 1994), 5/323.

⁴⁴ Müslim, "Hacc", 457.

⁴⁵ *جبل عير - عير* / 'Ayır Dağı: Medine'de Mescid- Nebevi'den güney yönünden Mescid-i Kubâ'nın solundan Cidde tarafına 8 km. uzaklıktadır. *جبل ثور* / Sevr Dağı : Mescid-i Nebevi'den güney batıdan 8 km. uzaklıkta Uhud'un arkasında küçük bir dağdır. Bugün bu dağ, Cebelu'd-d-Dakâkât olarak isimlendirilmektedir. Vikipedi Özgür Ansiklopedi, "*قائمة جبال المدينة المنورة*" (Erişim 21 Haziran 2023).

⁴⁶ Müslim, "Hacc", 461; Ebû Dâvûd, "*Menâsik*", 96; Ebû'l-Abbâs Ahmed İbn Yahya el-Belâzürî, *Fütûhu'l-bıldân*, thk. Abdullah Enis et-Tabba' - Ömer Enis et-Tabba' (Beirut: Müessesetu'l-Mu'âz, 1987), 15-17.

⁴⁷ Hamidullah, *İslâm Peygamberi*, 1/331, 332;

Ebû Dâvûd, "*Menâsik*", 240.

⁴⁸ Hadis-i şerifte geçen 12 mil tabiri mil kare cinsinden olmalıdır. Yarıçap olarak alınıp km çevrilince 19,2 km. yapar. Onu da alan hesabından kilometrekareye çevirince 1157 km² yapar ki Mekke haremının kesin bilinen 550 km²

Muhammed b. Râfî'den naklettiğini bildirir.⁴⁹ Şurahbil b. Sa'd'dan gelen rivayette "Zeyd b. Sâbitle Medine'de çarşıda iken yanımda avladığım bir kuş vardı. Kafama vurarak ve kuşu elimden salarak bana dedi ki; 'Ey nefsinin düşmanı olan kişi Resûlullah'ın Medine'nin iki taşığı arasını haram kıldığını bilmiyor muydun?'"⁵⁰ Başka bir rivayette Şurahbil, Zeyd b. Sâbit'in av tuzaklarını bozup Medine'nin haremını onlara hatırlattığını ifade eder.⁵¹ Aynı şekilde Abdurrahman b. Avf ve Ubâde b. Sâmit'in benzeri engellemeleri zikredilir.⁵²

Hız. Peygamber, Mekke'deki "koruluk ve haram bölgeye bir ikincisini ekleyerek Medine'nin tüm yönlerine doğru 30,72 km² karelik bir alanı haram ve dokunulmaz sit alanı ilân etmişti. Bu yeşil kuşak ve sit alanının ağacını kesmek, yapraklarını koparmak, otunu yolmak, yabancı hayvanlarını avlamak kesinlikle yasaklanmıştır. Bu tedbirler Mekke ve Medine'yi çevre tahribatından büyük oranda korumuştur.⁵³

Fatihlerle zenginleşen Müslümanlar Hulefâ-yi Râşidîn döneminde özellikle Hz. Osman zamanında güzel evler yaptırmışlardır. Kaynaklar Ebû Süfyân'ın Medine'deki evini, "Binanın yüksekliği göklere uzanıyordu" şeklinde tanımlamaktadır. Yüksek binaları sünnete aykırı gören Ebû Zer el-Gıfârî'nin bu yüzden Medine'de oturmak istemediği bilinmektedir.⁵⁴ Diğer yandan Hz. Peygamber, Medine'ye geldiğinde normalde iki kattan fazla bina yapımına izin vermezken Yahudilerden kalma "ütum/أطم /atam" adı verilen üç katlı binaları; bir tür tarihî sit alanı gibi görüp yıktırmaş *şehrin süsleri* olarak ifade ederek övmüştür. Ütumlardan yapılan, anıtsal ve tarihî özellikleri bulunan, bazıları uzaktan görülen, olası saldırılarda kale gibi kullanılacak evlerdi.⁵⁵

Ebû Hanîfe, Ebû Yûsuf ve İmam Muhammed göre Medine'nin özel hükümler gerektiren bir haremı yoktur. Medine'nin avının ve ağacının Mekke dışında kalan diğer şehirlerin avı ve ağacının hükmü gibi olduğunu kabul edilir.⁵⁶ Tahâvî, Cumhûr'un görüşünü destekleyen ona yakın rivayeti verdikten sonra Hz. Peygamber'in Ebû Umeyr'in Nugayr

---

(İslâm ve İhsan, "Harem Bölgesi Neresidir?" (Erişim 21 Nisan 2023) alanından bile fazla olur. Bu konuda DİA Harem maddesindeki yarıçapının 22 km. olduğu bilgisi, 12 mil ile deniz mili "1,8" çarpımından ibaret olsa da dairenin alan formülü geçeceğinden uzaktır. Asla yarı çap olamaz. İbrahim Canan'ın kitabındaki alanının 36 km² olduğu bilgisi nispeten doğru olsa da 12 mil karenin deniz mili üzerinden yanlış hesaplanmış halidir. Google Earth'ten ilgili sınırlar yaklaşık olarak işaretlenip hesaplandığında en fazla 30-40 km² olduğu görülür. Kesinlikle yarı çapı 22 km. olamaz. Zaten yukarıda da geçtiği gibi Sevr-Air dağları arası 15 km. doğu ve batı kara taşı iki tepenin her biri Mescid-i Nebevî'den 7 km. kadardır. Kaynaklarda Kubâ Mescidi'nin sol yanı sınır olduğu Kubâ Mescidi'nin tamamının girmediği de belirtilir. İslamkids (laynez), "Hudûdu'l-Haremî'l-Medîni" (Erişim 21 Mart 2023); Mecmuatulofelismaile, "Esmay-ı Medineti'l-Münevvre-Hududu'l-Medineti'l-Münevvre" (Erişim 21 Mart 2023).

⁴⁹ Müslim, "Hac", 472; Beyhakî, *Sünenü'l-kübrâ*, 5/322. İbn Hanbel, *Müsned*, 2/280.

⁵⁰ İbn Hanbel, *Müsned*, 5/192.

⁵¹ İbn Hanbel, *Müsned*, 5/190.

⁵² Semhûdî, *Hülâsâtu'l-vefâ bi ahbârî dâri'l-Mustafâ* (Şamile E-Kitap Nüshası; <http://www.alwarraq.com>), 1/26.

⁵³ İbrahim Canan, *Kütüb-i Sitte Muhtasarı Tercüme ve Şerhi*, 12/245.

⁵⁴ Bozkurt, "Ev", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, 11/504.

⁵⁵ İbn Hacer el-Askalânî, *Fethü'l-Bârî bi-şerhi Sahihî'l-Buhârî* (Kahire: Mustafa el-Babî el-Halebî Naşiri, 1959), 4/454; Hamidullah, *İslâm Peygamberi*, 2/822: Ütumlardan mutlaka dört köşe ve taştan olur, teras şeklindeki üçüncü katın etrafında bir adam boyu kadar yükseklikte mazgallı korkuluk duvarları bulunur ve sıcak gecelerde burada yatılırdı. Alt kat hayvan ahır ve malzeme deposu olarak kullanılır, orta katta ise oturulurdu. Üst katlarında burçlar yer alırdı. Resûlullah'ın Medine'ye gelişi bu binalardan gözlenmiş ve ilk ezan da böyle bir evin üzerinden okunmuştur (Nebi Bozkurt, "Ev", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 1995), 11/504.

⁵⁶ Ebû Ca'fer Ahmed b. Muhammed b. Selâme et-Tahâvî, *Şerhu Meâni'l-âsâr*, nşr. M. Zührî en-Nâr (Beyrut: 'Âlemü'l-Küttüb, ts.), 4/195.

adını verdiği yavru kuşla oynamasına müsaade etmesinde⁵⁷, Medine haremde yabancı bir hayvanın Hz. Peygamber'in evinin kapısının önünde barındırılıp, üzerine kapı kapatılıp evcil bir hayvan gibi ona sahip olunmasında⁵⁸, Seleme adlı avcıdan avlanmış kuş alması el-Akik adlı mevkide avlanmasına izin vermesinde⁵⁹ "Medine haremının hayvanlarına dokunmama" yasağının olmadığına dair delil olduğunu belirtir. Ayrıca başlangıçta verilen bazı caydırıcı hükümlerin zamanla hafifletildiğini belirtir. Diğer yandan Tahâvî, Yahudilerden kalma Ütum denen yüksek evleri yıktırmayıp Medine'nin süsü⁶⁰ olarak değerlendirmesini, Medine haremının Mekke haremî gibi olmadığı, sadece şehrin tabii güzelliğinin korunmasını amaçladığını belirtmiştir.⁶¹

Tahâvî'nin, el-Akik denilen mevkiyi Medine harem sınırları dâhilinde sayıp hüküm vermesi yanlıştır. Oysa el-Akik mevkii ve vadisi bir ucu hareme yakın Air dağına kadar uzansa da Medine'den 100 km. kadar uzaklığa kadar sahayı kapsar. Ayrıca Beyhakî bu hadisin zayıf olduğunu Seleme'nin Akik dışında avlandığını ifade etmektedir.⁶² Medine haremî dışında kaldığı için oradan ve Medine harem sınırlarının dışından avcılarının av getirmesinin sakıncası yoktur. Ayrıca Nugayr adlı kuşun Medine haremının kuşu olduğu da kesin değildir. Ayrıca yabancı bir hayvanın bile Hz. Peygamber'e saygı gösterip onun kapısında beklemesini hesaba katarsak Harem dahilindeki birtakım hayvanların kendilerine dokunulmayınca zamanla insanlara alıştıkları hükmü de çıkarılabilir. Tahâvî'nin Ütum adlı evleri, Hz. Peygamberin Medine'nin süsü kabul edip yıktırmamasında dünyevî bir anlam bulması, Medine haremde dünyevî anlamın daha baskın olduğuna dair bir delil olsa da Cumhûr'un delilleri daha kuvvetli gözükmektedir. Zaten himâ ile ilgili hadislerle de karşılaştırıldığında Medine haremde çevreyi koruma anlamının daha ağır olduğu hükmü çıkarılabilir.

4. Himâ Kavramı

"Korumak ve yasaklamak" manalarına gelen *himâ*; mübah kelimesinin zıt anlamlısı olarak sözlükte, "Himaye ve korumaya alınan şey, korunmuş nesne, koruluk ve koru" demektir.⁶³

Bir koruma alanı olarak *himâ*; Kur'ân'da geçmemekle birlikte hadislerde sözlük ve terim anlamı ile sıkça geçmektedir. "Allah'ın *himâ*sı" tamlamasıyla bazı hadislerde geçen *himâ* terimiyle "Allah'ın yasak ve haramları" kastedilmektedir.⁶⁴ Hz. Peygamber'in "*Himâ sadece Allah ve O'nun Elçisi içindir.*"⁶⁵ sözündeki *himâ* terim anlamındadır.⁶⁶

Bir hukukî müessese olarak *himâ*, çeşitli biçimlerde tanımlanmıştır. Mâverdî ve Ferrâ, *himâyî* "Hayvanlara otlak olsun diye, mevât arazinin sürekli mübah kalması için ihya

⁵⁷ Buhârî, "Edeb", 30; Müslim, "Edeb", 30; İbn Mâce, "Edeb", 24.

⁵⁸ Tahâvî, *Şerhu Meâni'l-âsâr*, 4/195.

⁵⁹ Tahâvî, *Şerhu Meâni'l-âsâr*, 4/195.

⁶⁰ Bozkurt, "Ev", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, 11/504; Bedruddin el-Aynî, *Umdetu'l-Kari Şerhu Sahihî'l-Buhârî* (Şamile E-Kitap, <http://www.ahlalheeth.com>, Değişirme Tarihi 2006/1427), 16/166: عن عبد الله بن عمر: [نهى رسول الله ﷺ عن أطم المدينة أن تهدموا الأطم فإنها زينة المدينة]

⁶¹ Tahâvî, *Şerhu Meâni'l-âsâr*, 4/194, 195.

⁶² Tahâvî, *Şerhu Meâni'l-âsâr*, 4/195.

⁶³ Ebû Fudayl Cemâlüddîn Muhammed b. Mükrim İbn Manzûr, *Lisânu'l-'Arab* (Beyrut: Dâru Sadr, 1990), **حمى** maddesi.

⁶⁴ Buhârî, "İmân", 39, "Buyû", 2.

⁶⁵ Ebû Dâvûd, "Harâc", 39.

⁶⁶ Hacı Mehmet Günay, "*Himâ*", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1998), 18/52, 53.

yoluyla mülk edinilmesi yasaklanan yerdir.” şeklinde tarif etmişlerdir.⁶⁷ Çoğunluğu oluşturan hukukçular bu tarifi benimsemişlerdir. Fakat bazı kaynaklarda himâ tarifinde “kamu ihtiyacı nedeniyle”, bazılarında ise “muayyen hayvanlar için” kaydı vardır. Bu tariflerin ortak noktası düşünülerek himâ şu şekilde tanımlanabilir: “Himâ, mubah ve serbest olan bir araziye kamu menfaati için muayyen hayvanların otlaması için ayırmak ve koruma altına almak demektir.”⁶⁸

5. Harem ve Himâ Farkı

Medine haremının Mekke hareminden farkları şöyledir: Bütün fakihlere göre Medine’ye ihramla girilmesi şart olmadığı gibi gerektiğinde geçici olarak gayri müslimlerin girişine izin verilmesi de câizdir. Medine haremine has bir ibadet veya kurban yoktur. Medine haremının ağaçlarının dallarını ihtiyaç duyulan eşyanın yapımında kullanmak, otunu da hayvanlara yedirmek câizdir. Cumhûr’a göre ağacını kesmenin, otunu yolmanın ve hayvanını avlamanın da cezası yoktur. Başlangıçta ağır hükümler konulmuşsa da bilâhare kolaylık olsun diye bu hükümler hafifletilmiştir.⁶⁹

Mekke haremının ihtiyaç halinde otu yolunamazken, ağaçlarının dalları kesilemezken, Medine haremünde ihtiyaç halinde otu ve ağaçlarının dalları misvak, yastık, direk, ilâç vb. yapımı için alınabilir. Yasak kendiliğinden biten ağaçlara olup hurma gibi insanların diktikleri ağaçlar, ev ve mescit yapımı gibi kesilip yerine dikilmesi şartıyla kullanılabilir. Nitekim Hz. Peygamber bazı kişilere izin verdiği gibi, kendisi de Mescid-i Nebevî’nin yapımı için Medine haremindeki ağaçları kestirmiştir.⁷⁰ Şâfiî’nin eski görüşü ile Ahmed b. Hanbel’den gelen bir rivayete göre ise bunlara ceza uygulanır. Medine harem dışında avlanan kimsenin avını harem alanına sokmasında bir sakınca görülmemiştir. Ancak Mâlikîler’e göre bu ruhsat sadece Medineli avcılar içindir.⁷¹

İlgili âyet ve hadisler göz önüne alındığında “haram ve harem” kavramlarında daha çok ibadet anlamı ile özel yarar vardır. “Himâ” kavramında ise daha çok dünyevî anlam ve kamu yararı ile tabiatın ve çevrenin korunması vardır.⁷² Nitekim “*Kim bir su kuyusu açarsa, koyun ve develerine yatak yeri olsun diye, o kuyunun çevresinden kırk zirâ’lık⁷³ alan o kişiye ait olur.*”⁷⁴ hadisi kuyu çevresindeki harîmin dokunulmaz özel yarar olduğuna delâlet eder. Ayrıca hadis, söz konusu kuyunun kuyuyu kazan kişinin hakkı olacağı ve ondan başkalarının yararlanamayacağını göstermektedir. Ebû Hanife’nin görüşüne göre kuyu açma devletin izni ile kamuya ait bir arazide değildir. İmâmeyn’e göre ise devletin izni şartı aranmaz. İmam Şâfiî’i ve diğerleri de bu görüştedir.⁷⁵

⁶⁷ Ebû Ya’lâ Muhammed b. el-Hüseyn el-Ferrâ, *el-Ahkâmu’s-sultâniyye* (Beyrut: Dâru’l-Kütübî’l-İlmiyye, 2001), 222; Ebû’l-Hasen ‘Alî b. Muhammed el-Mâverdî, *el-Ahkâmu’s-sultâniyye* (Kahire: Dâru’l-Hadîs, 2006), 275; Mâverdî, *el-Ahkâmu’s-sultâniyye* (Şamile E-Kitap Nüshası, Mevki’u’l-İslam, <http://www.al-İslam.com>), 373.

⁶⁸ Günay, “Himâ”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, 18/52.

⁶⁹ Muhammed b. Yusuf es-Salih eş-Şâmî, *Sübülü’l-Hüda ve’r-Reşad*, thk. Mustafa Abdülvahid vd. (Şamile E-Kitap Nüshası, b.y.: Meclisu’l-Ağla li-Şu’ûni’l-İslâmiyye, 1997), 1/372

⁷⁰ Nureddin b. Ahmed es-Semhûdî, *Vefâü’l-Vefâ bi ahbâr-i dâri-Mustafa*, thk. Muhammed Muhyiddin Abdülhamid (Beyrut: Darü’l-kütübü’lilmiyye, 1955), 1/110-112.

⁷¹ Öğüt, “Harem”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, 16/132.

⁷² Öğüt, “Harem”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, 16/127-132.

⁷³ Zirâ’: Omuzdan veya dirsekten parmak ucuna kadar olan kısım. Dilimizde “arşın” olarak bilinen yaklaşık 70 cm’lik uzunluk birimi.

⁷⁴ Dârimî, *Sünen*, “Buyû’”, 82; İbn Mâce, “Rühûn”, 22; Zeyle’î, *Nasbü’r-Râye*, 4/349.

⁷⁵ Ebû Bekr Şemsü’l-Eimme Muhammed b. Ebî Sehl es-Seraşî, *el-Mebsût* (Beyrut: Dâru’l-Ma’rife, 1993), 23/161.

Kuyuyu kazan çevresi olmadan kuyudan yararlanamayacağı için kuyunun çevresinde özel bir alanın olması gerekir. Bu alan da her cihetten onar arşın olmak üzere toplam kırk arşındır diyenler vardır.⁷⁶

6. Himâ'nın Tarihi Gelişimi ve Koruluk İlânı

Bazı oryantalistler, himânın Roma hukukundan alındığını ileri sürmüşse de himâ, İslâm öncesi Arap toplumunda bilinmekteydi. Ancak himâ aslı hüviyetine Hz. Peygamber ve dört halifenin uygulamalarıyla kavuşmuştur. Rivayete göre, İslâm öncesi bedevîlerin ileri gelenleri verimli topraklarının tepesine köpeklerini bağlar, köpeklerinin seslerinin ulaştığı yerlerin kendilerine ait olduğunu duyururlardı. Mâverdi, Küleyb b. Rebîa'nın edindiği himâlar nedeniyle katledildiğini yazar.⁷⁷ Nitekim "Himâ sadece Allah ve Elçisi içindir."⁷⁸ hadisi de âdil olmayan bu toprak rejimini kaldırmaya yöneliktir.⁷⁹

Ebû Ubeyd "Himâ sadece Allah ve Elçisi içindir." hadisinde kastedilen yasaklanmış olan himâyı, "Su, ateş ve otun bilimum insanların menfaatine hasretmektir." şeklinde tanımlamıştır.⁸⁰ İmam Şâfiî'nin görüşüne göre de bu hadisin, Hz. Peygamber dışında hiçbir kişinin koru tahsis etme yetkisinin olmadığını, dolayısıyla cahiliye devrindeki himâ uygulamasının da yanlış bir uygulama olduğunu ifade eder.⁸¹ Bu bağlamda kişinin kendisi için himâ tahsisi yasaktır. Himâ sadece kamu yararı için câizdir. Aksine kanaatler var ise de hukukçuların genel görüşü bu yöndedir. İslâm hukuk tarihinde tatbikat da bu istikamettir.⁸² Örneğin İslâm devlet başkanı sıfatıyla ihtiyaçlar için koruluk ilânı caizdir. Nitekim Hz. Ömer de bazı yerleri himâ ilân etmiştir. Hatta sadece Müslümanlar için ortak kullanım amaçlı koru olabileceği gibi, vakfedilen atların otlaması ve bakıcıları için de himâ ilân edilebilir.⁸³

1965 yılı itibarıyla Suudi Arabistan'da 3000 civarında himâ olduğu belirtilmektedir. Bunlar ihtiyaca göre çeşitli derecelere ayrılmış olup günümüzde azaldığı belirtilmektedir.⁸⁴

7. Himâ'nın Şartları

İslâm hukukçuları bir yerin himâ olarak tahsis edilebilmesini şu şartlara bağlamışlardır:

1. Himâ olarak ayrılacak olan yer bir hakka konu olmayan mubah arazi olmalıdır.
2. Tahsis işlemi yetkili kamu görevlilerince yapılmalıdır. Hz. Peygamber'den sonra kamu yararına himâ tahsis etme yetkisinin kime ait olduğuna ilişkin görüş ayrılıkları vardır. Bazı hukukçular bu yetkinin sadece devlet başkanlarına ait olduğunu ileri sürerken bazıları da bunu devlet başkanının nâibine de teşmil etmiştir.
3. Mubah alanları gereksiz yere daraltarak insanları sıkıntıya sokmamak için ihtiyaç

⁷⁶ Seraşsi, *el-Mebsût*, 23/161, 162.

⁷⁷ Mâverdi, *el-Ahkâmü's-sultâniyye*, 277.

⁷⁸ Buhârî, "Cihâd", 146; Ebû Dâvûd, "Harâc ve'l-fe'y' ve'l-imâre", 37, 39.

⁷⁹ Günay, "Himâ", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, 18/52, 53.

⁸⁰ Ebû Ubeyd, Kâsım b. Sellâm el-Herevî, *el-Emvâl* (Şamile E-Kitap Nüshası, Mevki'ü'l-İslam, ts.), 2/177 (620.hadis), 189 (631.hadis).

⁸¹ Muhammed b. İdris eş-Şâfi'î, *el-Ümm* (Şamile E-Kitap Nüshası, Mevki'ü Yağsub, ts.), 4/47, 59.

⁸² Günay, "Himâ", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, 18/52, 53.

⁸³ Ebû Ubeyd, *el-Emvâl*, 2/186-189 (629-632. hadisler).

⁸⁴ M. Khalid Fazlun - Joanne O'Brien, *İslâm ve Ekoloji* (İstanbul: İğdaş Yayınları, 1992), 1/68.

kadar himâ tahsis edilmesi gerekir. Bu sebeple İslâm hukukçularına göre, mevât arazinin tamamını veya çoğunu himâ tahsis etmek câiz değildir.

4. Himâ tahsisi kamu yararına olmalıdır. Bu bağlamda cihat atları, zekât ve cizye olarak toplanan beytül-mâl hayvanları için himâ tahsisi yapılabilir.⁸⁵

8. Himâ'dan Yararlanma

Himâ hangi amaç için tahsis edilmişse o doğrultuda yararlanılabilir. Bu bağlamda bir yer bütün insanlar için tahsis edilmişse oradan Müslüman olmayanlar da yararlanabilir. Ancak bu yer sadece yoksullara tahsis edilmişse o yerden zenginler yararlanamaz. Sadece zekât hayvanları veya cihat atlarının otlaması için ayrılan himâlara başkaları ortak olamaz. Devlet yetkililerinin himâlardan yararlananlardan ücret alması câiz değildir. Çünkü Hz. Peygamber insanların su, ot ve ateşte müşterek olduğunu buyurmuştur.⁸⁶ Ayrıca himâları kollamak için devlet görevliler tayin eder. Himâ arazisine tecavüz edenler de devletçe ta'zîr edilir.⁸⁷

9. Himânın Hukukî Niteliği

Himâ diye ayrılan arazi, tabii vasfı üzerinde mülkiyet hakkı tesis edilmediği için mevât arazi diye isimlendirilmekteyse de fıkıhçılar, bu arazinin himâ olarak tahsis edildikten sonra ondan yararlanma hakkının oluşması nedeniyle mevât arazilikten çıktığını ve ihya edilmiş arazi konumuna girdiğini söylerler.⁸⁸

Günümüz hukuk sistemlerinde himânın tam olarak karşılığı olmasa da yeşil alan amaçlı koruluk ilanının da himâyaya dahil olması yönüyle modern kanunlardaki koruluk kurumuyla benzer özelliktedir.

Çağdaş hukukçulardan bir kısmı, ammeye ait özelliği nedeniyle himâyayı özel bir ayırma tâbi tutmaksızın mutlak manada amme malı sayarlar. Klasik kaynaklarda, "bir mali umumun faydalanmasına veya herhangi bir kamu hizmetine arz etmek" olarak tanımlanmıştır. İslâm hukukundaki himânın, günümüz idare hukukundaki "tahsis" işlemin çok benzediğini söylemek mümkündür. Osmanlı döneminde devlet tarafından bir veya daha fazla köy ve kasabanın geneline terk ve tahsis edilen mera, yaylak, kışlak, harman yeri, baltalık gibi kamu mallarına yönelik tahsis işlemi genellikle himâ çerçevesinde değerlendirilmiş ve bu mallar da *arâzî-i mahmiyye* olarak isimlendirilmiştir. Buna göre idarenin kamu yararına yapacağı bütün tahsisleri ifade edecek içerikte anlamı genişletilebilir.⁸⁹

10. Himâ Niteliğinin Kaldırılması

Himâ niteliğinin kaldırılıp kaldırılmayacağı meselesinde doktrinde iki görüş hâkimdir:

1. Himâ eğer Hz. Peygamber tarafından tahsis edilmişse ve halen ihtiyaç karşılıyorsa himâ niteliği kaldırılamaz. Bu konuda İslâm hukukçuları icma etmiştir.

2. Himâ eğer Hz. Peygamber'den sonraki idareciler tarafından tahsis edilmişse amme

⁸⁵ Günay, "Himâ", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, 18/54.

⁸⁶ İbn Mâce, "Rühûn", 16; Ebû Dâvûd, "Buyû", 62.

⁸⁷ Günay, "Himâ", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, 18/54.

⁸⁸ Günay, "Himâ", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, 18/54.

⁸⁹ Günay, "Himâ", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, 18/54, 55

yararı gerektiğinde tahsisi yapan şahıs tarafından himâ niteliği değiştirilebilir ve eski haline getirilebilir.⁹⁰

11. Harem ve Himâ Yasağını İhlâl Edenlere Karşı Uygulanan Bazı Cezalar

İslâm hukukçuları, kesilmesi yasaklanmış ağaçları Allah tarafından bitirilenler şeklinde kayıtlamışlardır. Yani insan emeği ile yetiştirilenlerin kesilebileceği hususunda görüş farklılığı oluşmuştur. Bu bağlamda Hanefî, Şâfi'î ve Hanbelî mezheplerine göre, Harem bölgesindeki otların ve kendiliğinden yetişen ağaçların kesilmesi mutlaka fidyeyi gerektirmekteyse de tazminatın miktarı ve şekli ihtilafıdır. Mâlikîler ise herhangi bir ceza gerekmeyp tövbenin yeterli olacağını ileri sürmüştür. İnsanlar tarafından dikilen bitkiler ve ağaçların koparılması ya da sökülmesinin herhangi bir mahzuru olmadığına ittifak bulunmakla birlikte Şâfi'î mezhebindeki bir görüşe göre ağaçlar tabii yeşillik sayılarak bu hükümden istisna edilmiştir.⁹¹

Sünnet'te bu yasağın önemini ifade etmek için hem vicdanî hem de maddî birtakım müeyyideler getirilmiştir. Medine'nin hürmetine ilişkin getirilen vicdanî müeyyidelerden biri şu şekildedir: "...Allah'ın, meleklerinin ve bilumum insanların lâneti ona olsun. Allah, kıyamete kadar tevbesini ve fidyesini kabul etmez."⁹² Maddî müeyyideye gelince o kişinin dövülmesi, soyulması ve malzemelerinin müsadere edilmesidir. Bir defasında Sa'd b. Ebî Vakkâs, Medine haricindeki evine giderken bir köleyi harem bölgesinde ağaç keserken görünce derhal onun elbiselerini çıkarıp baltasını almıştır. Bilâhare kölenin sahibi ondan baltayı almak istemiş, vermeyince Halife Ömer'e şikâyete gider. Hz. Ömer de baltasını vermesi gerektiğini söyleyince, "Peygamber'in bana ganimet olarak verdiği bir şeyi geri vermekten Allah'a sığınırım."⁹³ sözünü Hz. Ömer'in talebini geri çevirir. Belâzûrî'ye göre Sa'd b. Ebî Vakkâs bu baltadan bir çapa yaptırarak ölümüne kadar onu saklar.⁹⁴ Bu olaydan sonra Halife Ömer, ayrıca o köleyi koruluğa bekçi yapar.⁹⁵

Ayrıca hac ve umre için ihrama girenlerin, harem dâhilinde hayvan öldürmeleri, ağaç kesmeleri, ot yomaları yasak kılınmış olup bu fiiller "cinâyete" olarak isimlendirilmiştir.⁹⁶ Ancak karga, çaylak, yılan, akrep, fare, kuduz saldırgan köpek gibi zararlı hayvanların öldürülmesi bu hükümden istisna edilmiştir.⁹⁷ Bu yasağa rağmen avlananlar fidye olarak ya avladıkları hayvanın benzerini ya da iki âdil kişinin takdir edeceği bedelini fakirlere vermek zorundadırlar.⁹⁸ Mâlikî, Şâfi'î ve Hanbelî mezhepleri, yırtıcı-zararlı grubuna giren bütün harem hayvanlarının avlanılmasının câiz olduğunda görüş birliğindedirler. Hanefîler, şahin, doğan gibi salyasız yırtıcı kuşları bu hükme dâhil etmezler. Aynı şekilde fakihler haşerat ve zehirli hayvanların bütün çeşitlerinin öldürülebileceği görüşünde iken

⁹⁰ Günay, "Himâ", TDV İslâm Ansiklopedisi, 18/54, 55.

⁹¹ Öğüt, "Harem", TDV İslâm Ansiklopedisi, 16/130; Canan, *Kütüb-i Sitte*, 13/166.

⁹² Buhârî, "Fedâilu'l-Medine", 1, "Cizye", 10.

⁹³ Müslim, "Hacc", 461.

⁹⁴ Belâzûrî, *Fütûhu'l-büldân*, 15, 16.

⁹⁵ Belâzûrî, *Fütûhu'l-büldân*, 5.

⁹⁶ Merginânî, *el-Hidâye*, 1/160.

⁹⁷ Buhârî, "Cezâu's-Sayd", 7.

⁹⁸ Heyet, "Sayd", *el-Mevsuatü'l-fikhiyye* (MF) (Kuveyt: Vizâretü'l-Evkâf ve's-Şu'ûni'l-İslâmiyye, 2. Basım, 1983), 28/114, 116, 125, 150-152.

Mâlikîler zararsız olanları bu hükmün dışında tutmuşlardır⁹⁹.

“Sizin için de yolcular için de bir geçimlik olmak üzere deniz avı yapmak ve deniz ürünlerini yemek sizlere helâl kılındı. Kara avı ise ihramlı olduğunuz sürece size haram kılındı...” Mâide 5/96 âyeti gereğince Harem’de avlanılan kara hayvanından eti yenilmek suretiyle veya başka bir şekilde faydalanılması câiz değildir. Bu âyete göre su avlarının etinin yenilmesi ise ihramlı ve ihramsız herkese helâldir.

Kezâ hayızlı ve nifaslı kadınlar dâhil, harem hudutlarının dışında ihrama giren kişi, mikât sınırlarında yıkanmak mecburiyetindedir. Çünkü yıkanmanın amacı salt vücut temizliğidir¹⁰⁰. Nitekim Hz. Peygamber, bizatihi yıkanmış, herkesin de yıkanmasını tavsiye buyurmuştur.¹⁰¹ Ayrıca erkekler normal elbiselerini çıkartarak ihramlarını giymek zorundadırlar. Bu yıkanmanın gayesi temizlenmek ve bir anlamıyla da dışarıdan içeriye hastalık getirmemek yani bir çeşit karantindir.¹⁰²

Harem alanının korunmasında yalnız kasıtlı ihlâllere karşı değil, hata yollu ihlâllere de cezalar getirilmiştir. Nitekim bir keresinde hac esnasında ihramlı bir kişinin atı, devekuşu yumurtasına basıp ezince Hz. Peygamber; gereği özeni göstermediği için hukuka aykırı olarak meydana gelen bu bir yumurta için bir gün oruç ile bir fakiri doyurmasını emretmişlerdi.¹⁰³ Böylece bu bölgenin tahribatı asgariye indirilmiş oldu.

Sonuç

“İslâm Çevre Hukukunda Harem ve Himâ Kavramları Bağlamında Yeşil Alan, Milli Park, Koruluk ve Sit Alanıyla İlgili İlkeler” konulu makalemizde ulaştığımız bazı önemli sonuçları şöylece sıralayabiliriz:

- 1- İslâm’da dolayısıyla İslâm çevre hukukunda kâinata ve bilumum çevreye *emanet düşüncesi* ile muamele edilmesi istenir.
- 2- Kaynağı Kur’ân ve Sünnet olan İslâm çevre hukukunda çevrenin unsurları olan ağaç-bahçe, yeşil alan ve çevre korumayla ilgili ilkelere önemli oranda yer verilmiştir.
- 3- “Harem” ve “Himâ” gibi uygulamalar, bugüne göre tam olarak aynı içerikte olmasa da milli park, sit alanı, koruluk ilânı, yeşil alan gibi çevre koruma uygulamalarına benzer rehber niteliktedir. Bugünkü anlamda devletin kamuya ait bazı alanları, yine kamusal kullanım amaçlı faydalanmaya tahsis etmesi uygulamalarına benzemektedir.
- 4- Harem uygulaması, insanların hac ve umre ibadeti için kalabalıklaştığı bir alanda, Allah’ın müminlerden daha çok kendisine yönelmesini istediği ibadet amaçlı bir uygulamadır. Fakat şehir ve çevre dokusunu koruma amacı gibi dünyevî işlevleri de vardır.
- 5- Himâ uygulaması, Hz. Peygamber’in, halifelerin ve devlet idarecilerinin ilân ettiği

⁹⁹ Ögüt, “Harem”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, 16/130.

¹⁰⁰ Merginâni, *el-Hidâye*, 1/137.

¹⁰¹ Tirmîzî, “Hacc”, 16.

¹⁰² İbn Hanbel, *Müsned*, 1/30, 192; Kettânî, *et-Terâtibu’l-idâriyye Hz. Peygamber’in Yönetiminde Sosyal Hayat ve Kurumlar*, çev. Ahmet Özel (İstanbul: İz Yayınları, 1991), 2/222; Hamidullah, *İslâm Peygamberi*, 2/811.

¹⁰³ Ebû Bekr Abdurrezzak b. Hemâm es-San’ânî, *Musannef*, thk. Merkezu’l-buhûs bi-dâri’t-te’sil, 10 *Cilt*. (Kahire: Dâru’t-Te’sil, 2015), 4/189; İbnu’l-Esir Ebû’l-Hasen İzzettin Ali b. Muhammed, *Üsdü’l-gâbe fi ma’rifeti’s-sahâbe* (Beyrut: Dâru’l-Fikr, 1989), 5/388; İbnu’l-Esir, *Üsdü’l-gâbe* (Şamile Nüshası E-Kitap), 1/1283; Mehmet Ergün, “İslâm Hukukunda Hukuka Aykırılık”, *Bülent Ecevit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 5 /2 (Aralık 2018), 274.

daha çok dünyevî yönü olan bir uygulamadır. Devletin kamuya ait birtakım yerleri, bitki örtüsünü ve canlı hayatını koruma amaçlı genel kullanıma kapatması veya kamuya ait bazı yerleri özel birtakım amaçlara tahsis edip kullanımını sınırlandırması demektir.

6- Hz. İbrahim geleneğinin bir takipçisi olarak Hz. Muhammed'in yeşil alan, yeşil kuşak, sit alanı konusunda modern dünyaya sunacağı öğretiler azımsanmayacak kadar çoktur.

7- Hz. Peygamber, kendisine gelen vahyin ışığında bugünkü uygulamalara benzer şekilde çevre koruma alanlarına zarar verenlere malzemelerinin alınması, sadaka verme, verdiği zararın kıymetini ödeme gibi bir takım caydırıcı ve cezalandırıcı kuralları koymuştur.

8- Hz. Peygamber, ilk İslâm şehri Medine'de normalde iki kattan fazla binalara izin vermezken, Yahudilerden kalma Ütüm deneni üç katlı tarihî yapıları bir çeşit sit alanı bağlamında "Medine'nin Süsleri" diye isimlendirerek korumaya almıştır.

9- Her yöre halkının yörelerinin tabii kaynaklarının korunmasını idareci ve devletin yetkili organlarından isteyebilir. Yetkili kurumlardan şehirlerinin doğal kaynaklarının milli park ve sit alanı olarak ilân edilmesini talep edebilir. Nitekim Hz. Peygamber, Tâiflilerin isteği üzerine Tâif vadisine de haramlık beyannamesi yazdırmıştır. Ayrıca Cüreş ve Tayy kabilelerine de benzeri beratlar verilmiştir.

Değerlendirme	İki Dış Hakem / Çift Taraflı Körleme
Etik Beyan	<i>*Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur.</i> <i>* Bu makale, Muhammet Abdülmecit Karaaslan'ın (Mecit Karaaslan) "İslâm Hukukunda Çevre (Sakarya: Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Temel İslâm Bilimleri Ana Bilim Dalı, İslâm Hukuku Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, 1999)" adlı Yüksek Lisans Tezinden genişletilerek yazılmıştır.</i>
Benzerlik Taraması	Yapıldı – Turnitin
Etik Bildirim	turkiyeilahiyat@gmail.com
Çıkar Çatışması	Çıkar çatışması beyan edilmemiştir.
Finansman	Bu araştırmayı desteklemek için dış fon kullanılmamıştır.

Peer-Review	Double anonymized - Two External
Ethical Statement	<i>It is declared that scientific and ethical principles have been followed while carrying out and writing this study and that all the sources used have been properly cited.</i> <i>* This article was written by extending Muhammet Abdülmecit Karaaslan's (Mecit Karaaslan) Master's Thesis titled "Environment in Islamic Law (Sakarya: Sakarya University Institute of Social Sciences, Department of Basic Islamic Sciences, Department of Islamic Law, Master's Thesis, 1999)".</i>
Plagiarism Checks	Yes - Turnitin
Conflicts of Interest	The author(s) has no conflict of interest to declare.
Complaints	turkiyeilahiyat@gmail.com
Grant Support	The author(s) acknowledge that they received no external funding in support of this research.

Kaynakça / References

Abd Al-Kader, Ali. "Land Property and Land Tenure in Islam". *Islamic Quarterly* 5/1-2 (1959), 4-11.

Abdurrezzak, Ebû Bekr b. Hemmâm es-San'ânî. *Musannef*. thk. Merkezu'l-buhûs bi-dâri't-te'sil. 10 Cilt. Kahire: Dâru't-Te'sil, 2015.

Armağan, Servet. *İslâm ve Çevre*. İstanbul: Gündönümü Yayınları, 2000.

AYBGBK, Askeri Yasak Bölgeler ve Güvenlik Bölgeleri Kanunu. *Resmî Gazete* 17552 (22 Aralık 1981). Kanun No. 2565. Erişim 4 Nisan 2023. <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=2565&MevzuatTur=1&MevzuatTerti p=5>

Belâzürî, Ebû'l-'Abbâs Ahmed İbn Yahyâ. *Fütûhu'l-büldân*. thk. 'Abdullah Enis et-Tabba' ve Ömer Enis et-Tabba'. Beyrut: Müessesetu'l-Mu'âz, 1987.

Beyhakî, Ahmed b. el-Hüseyn b. Ali. *Sünenü'l-kübrâ*. thk. Muhammed Abdülkadir 'Atâ. 10 Cilt. Mekke: Mektebetu Dâri'l-Bâz, 1994.

BK, Belediye Kanunu. *Resmî Gazete* 25874 (13 Temmuz 2005). Erişim 23 Nisan 2023. <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuatmetin/1.5.5393.pdf>

Bostancı, Nilay. *Türkiye'nin Kent Merkezlerindeki Yeşil Alan Sorunu: İstanbul Örneği. Niğde: Ömer Halisdemir Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kamu Yönetimi Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, 2021.*

Bozkurt, Nebi – Küçükaşçı, Mustafa Sabri. "Mescid-i Nebevî". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 29/282. Ankara: TDV Yayınları, 2004.

Bozkurt, Nebi. "Ev". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 11/502-507. Ankara: TDV Yayınları, 1995.

Buhârî, Ebû 'Abdillâh Muhammed b. İsmâ'il. *Edebü'l-Müfred*. thk. Kemâl Yûsuf el-Hût, Beyrut: 'Âlemü'l-Kütüb, 1984.

Buhârî, Ebû 'Abdullah Muhammed b. İsmâ'il. *el-Câmi'u's-sahîh*. İstanbul: Çağrı Yayınları - Dâru Sahnûn, 1992.

Canan, İbrahim. *Âyet ve Hadislerin Işığında Çevre Ahlâkı*. İstanbul: Yeni Asya Yayınları, 1995.

Canan, İbrahim. *Kütüb-i Sitte Muhtasarı Tercüme ve Şerhi*. Ankara: Akçağ Yayınları, 1988.

Dârekutnî, Ebû'l-Hasen 'Alî b. Ömer. *es-Sünen*. nşr. Abdullah Halîm el-Medenî. Medine: y.y., 1966.

Ebû Dâvûd, Süleymân b. Eş'as b. İshâk es-Sicistânî. *es-Sünen*. İstanbul: Çağrı Yayınları - Dâru Sahnûn, 1992.

Ebû Dâvûd, Süleymân b. Eş'as b. İshâk es-Sicistânî. *es-Sünen*. thk. Şuayb Arnavut. Dâru'l-Risâleti'l-'Âlemiyeye, 2009.

Ebû Ubeyd, Kâsım b. Sellâm el-Herevî. *el-Emvâl*. Şamile E-Kitap Nüshası: Mevki'u'l-İslâm <http://www.alsunnah.com>'dan naklen <http://hadith.İSLÂM-db.com/books/73/-للأموال للقسام-بن-سلام>

Ergün, Mehmet. "İslâm Hukukunda Hukuka Aykırılık". *Bülent Ecevit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 5/2 (Aralık 2018), 271–294.

Eryılmaz, Hasan. "Mekke Evlerinin Satışı ve Kiralanmasına Dair Rivayetler ve Değerleri". *Marife Dini Araştırmalar Dergisi* 21/2 (Kış 2021), 909-934.

Fazlun, M. Khalid. - O'Brien, Joanne. *İslâm ve Ekoloji*. İstanbul: İğdaş Yayınları, 1992.

Ferrâ, Ebû Ya'lâ Muhammed b. el-Hüseyn. *el-Ahkâmu's-sultâniyye*. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2001.

Gül, Atila vd. "Kentsel Açık ve Yeşil Alanların Mevcut Yasal Durumu ve Uygulamadaki Sorunlar". *İdeal Kent Dergisi, Kentleşme ve Ekonomi Özel Sayısı* 11/3 (2020), 1281-1312. DOI: 10.31198/idealkent.650461

Günay, Hacı Mehmet. "Himâ". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 18/52. İstanbul: TDV Yayınları, 1998.

Hadis Kaynakları. *Mevsu'atu's-Sünne el-Kütübü's-Sünne ve Şurûhuha* (Kütüb-i Tis'a'dan; Buhârî, Müslim, Ebû Dâvûd, Tirmizî, Neseî, İbn Mâce, Muvatta, Dârimî, Ahmed b. Hanbel). İstanbul: Çağrı Yayınları - Dâru Sahnûn, 1992.

Hamidullah, Muhammed. *el-Vesâiku's-siyâsiyye*. Beyrut: Dârü'n-Nefâis, 1969.

Hamidullah, Muhammed. *İslâm Peygamberi*. İstanbul: İrfan Yayınları, 1990.

Heyet. "Sayd". *el-Mevsuatü'l-fikhiyye*. Kuveyt: Vizâretü'l-Evkâf ve's-Şu'ûni'l-İslâmiyye, 2. Basım, 1983.

<https://www.mevzuat.gov.tr/File/GeneratePdf?mevzuatNo=19788&mevzuatTur=KurumVeKuruluyonetmeligi&mevzuatTertip=5>

İbn Ebî Şeybe, Ebû Bekr Abdullâh b. Muhammed. *el-Musannef*. thk. Kemâl el-Hût. Riyad: Mektebetü'r-Rüşd, 1988.

İbn Hacer, el-'Askalânî. *el-İsâbe fi Temyîzi's-Sahâbe*. 4 Cilt. Bağdat: Mektebetü'l-Müsennâ, 1328.

İbn Hacer, el-'Askalânî. *Fethü'l-Bâri bi-şerhi Sahihi'l-Buhârî*. 17 Cilt. Kahire: Mustafa el-Babî el-Halebî Naşiri, 1959.

İbn Hanbel, Ahmed Muhammed. *Müsned*. İstanbul: Çağrı Yayınları - Dâru Sahnûn, 1992.

İbn Hişâm, Ebû Muhammed. *es-Sîretü'n-Nebeviyye*. thk. Abdullhâfiz Şelebî vd. Mısır: Mektebetu Mustafâ el-Babî el-Halebî, 1955.

İbn Kesîr, Ebû'l-Fidâ İsmâ'il b. Ömer. *Tefsîru'l-Kur'âni'l-'Azîm*. thk. Sami b. Muhammed Selâme. 8 Cilt. Riyad: Dâru Tayba, 1999.

İbn Mâce, Ebû Abdillâh Muhammed b. Yezîd el-Kazvînî. *es-Sünen*. thk. Şuayb Arnavut (b.y.: Dâru'l-Risaleti'l-Âlemiyye, 2009).

İbn Manzûr, Ebû Fudayl Cemâlüddîn Muhammed b. Mükrim. *Lisânu'l-'Arab*. Beyrut: Dâru Sadr, 1990.

İbn Teymiyye, Ebû'l-Abbâs Ahmed b. Şihâbüddîn. *Hisbe*. çev. Vecdi Akyüz. İstanbul: İnsan Yayınları, 1989.

İbnu'l-Esîr, Ebû'l-Hasen İzzeddîn 'Alî b. Muhammed. *Üsdü'l-gâbe fi ma'rifeti's-sahâbe*. 6 cilt. Beyrut: Dâru'l-Fikr, 1989.

İbnu'l-Esîr, Ebû'l-Hasen İzzeddîn 'Alî b. Muhammed. *Üsdü'l-gâbe fi ma'rifeti's-sahâbe*. Şamile 3.65 Nüshası E-Kitap.

İnalçık, Halil. "İslâm Arazi ve Vergi Sisteminin Teşekkülü ve Osmanlı Devrindeki Şekillerle Mukayesesi". *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi İslâm İlimleri Enstitüsü Dergisi* 1 (1959), 29-46.

Karaaslan, Mecit. (Muhammed Abdülmecit Karaaslan). *İslâm Hukukunda Çevre*. Sakarya: Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Temel İslam Bilimleri Ana Bilim Dalı, İslâm Hukuku Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, 1999.

Karaaslan, Muhammed Abdülmecit. *İslâm Çevre Hukuku*. İstanbul: Kitap Dünyası Yayınları, 2019.

Kettânî, Muhammed Abdülhay b. Abdilkebir. *et-Terâtibu'l-İdâriyye Nizâmü'l-Hükümeti'n-Nebeviyye* (a). 2 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, ts.

Kettânî, Muhammed Abdülhay b. Abdilkebir. *et-Terâtibu'l-idâriyye Hz. Peygamber'in Yönetiminde Sosyal Hayat ve Kurumlar* (b), çev. Ahmet Özel, 3 Cilt. İstanbul: İz Yayıncılık, 1990, 1991, 1993.

Kitâb-ı Mukaddes. *Eski ve Yeni Ahit*. İstanbul: Kitâb-ı Mukaddes Şirketi - Zafer Matbaası, 1991.

KTVKK, Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu. *Resmî Gazete* 18113 (23 Temmuz 1983). Kanun No. 2863. Erişim 4 Nisan 2023. <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=2863&MevzuatTur=1&MevzuatTertip=5>

Kur'ân-ı Kerîm Meâli. *Metin ve Meal*, Çev. Halil Altuntaş - Muzaffer Şahin. Ankara: DİB Yayınları, 15. Basım. 2008.

Layne, İslamkids "Hudûdu'l-Haremi'l-Medîni". Erişim 21 Mart 2023. <https://islamkids.net/حدود-الحرم-المدني/>

Lofelyismile, Mecmuatu. "Esmay-ı Medineti'l-Münevvre ve Hududu'l-Medineti'l-Münevvere". Erişim 21 Mart 2023. <http://www.lovely0smile.com/Print7604.html>

Lokkegaard, Frede. *Islamic Taxation in the Classic Period*. Copenhagen: Branner & Korch Publishing, 1950.

Mâverdî, Ebü'l-Hasen 'Alî b. Muhammed. *el-Ahkâmu's-sultâniyye*. Şamile E-Kitap Nüshası: Mevki'u'l-İSLÂM, <http://www.al-İSLÂM.com>

Mâverdî, Ebü'l-Hasen 'Alî b. Muhammed. *el-Ahkâmu's-sultâniyye*. thk. Ahmed Cad. Kahire: Dâru'l-Hadîs, 2006.

Merginânî, Ebü'l-Hasen 'Alî b. Ebî Bekir. *el-Hidâye şerhu bidâyeti'l-mübtedî*. İstanbul: Eda Neşriyat, 1991.

MPK, Milli Parklar Kanunu. *Resmî Gazete* 18132 (11 Ağustos 1983). Kanun No. 5919. Erişim 3 Nisan 2023. <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuatmetin/1.5.2873.pdf>

MPYY, Mekânsal Planlar Yapım Yönetmeliği. *Resmi Gazete* 29030 (14 Haziran 2014). Erişim 3 Nisan 2023.

Müslim, Ebû'l-Hüseyn el-Haccâc. *el-Câmi'u's-sahih*. İstanbul: Çağrı Yayınları - Dâru Sahnûn, 1992.

Öğüt, Salim. "Harem". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 16/128. Ankara: TDV Yayınları, 1997.

PAİY, Planlı Alanlar İmar Yönetmeliği. *Resmi Gazete* 30113 (3 Temmuz 2017). Erişim 3 Nisan 2023.

<https://www.mevzuat.gov.tr/File/GeneratePdf?mevzuatNo=23722&mevzuatTur=KurumVeKuruluyonetmeli&mevzuatTertip=5>

Roux, Jean Paul. *Türklerin ve Moğolların Eski Dini*. çev. Aykut Kazancıgil. İstanbul: Kabalcı Yayınları, 2011.

Semhûdî, Ebû'l-Hasen Nûrûddîn 'Alî b. 'Abdillâh. *Vefâu'l-vefâ bi-ahbâri dâri'l-Muştafâ*. thk. Muhammed Muhyiddin Abdülhamid. 3 Cilt. Beyrut: Daru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1374/1955.

Serahsî, Ebû Bekr Şemsü'l-Eimme Muḥammed b. Ebî Sehl. *el-Mebsût*. 30 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Ma'rife, 1993.

Sevinçli, Berfin Göksoy. *Türkiye'de İslâm Şehirlerinin Şehircilik Anlayışı ve Dönüşümü Doğu ve Güneydoğu Anadolu Örnekleri*. Konya: Necmettin Erbakan Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Anabilim Dalı, Doktora Tezi, 2022.

Şâfi'î, Ebû 'Abdullah Muhammed b. İdris. *el-Ümm*. 8 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Fikr, 2. Basım, 1990. (Şamile E-Kitap Nüshası: Mevki'u Yağsub).

Tahâvî, Ebû Ca'fer Ahmed b. Muhammed b. Selâme. *Şerhu Meâni'l-âsâr*. nşr. M. Zührî en-Nâr, Beyrut: 'Âlemü'l-Kütüb, ts.

Üçışık, Güzin vd. *Çevre Hukuku*. İstanbul: Ötüken Neşriyat, 2013.

Yakut Al-Hamevî. *Mu'cemu'l-buldân*. nşr. F. Wüstenfeld. 6 Cilt. Leipzig: Jacut's Geographisches Wörterbuch, 1866-1877.

Yaşar, Ahmet. *Akıllı Şehirler ve İslâm Şehirciliği Açısından Değerlendirilmesi*. Bursa: Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İslâm Tarihi ve Sanatları Anabilim Dalı, İslâm Tarihi Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, 2023.

Zahran, Samir Abbâs. *Arapça Türkçe Siyasi Askeri Terimler ve Örgütler Sözlüğü*. b.y.: Müellifi, 2003.